

Plaça Major

REVISTA DE CULTURA I DE FESTA

Federació Colles de Castelló Primavera 97 ANY II, número 4

Tronc de plataner, al parc de la Panderola (El Grau de Castelló) P.N.

EDITORIAL

Malauradament, ens ha tocat viure en una època en què la frase "Jo, d'això, passe" és massa habitual. Tothom passa de tot. Únicament allò que hom creu que li pot interessar perquè en trau profit, o hi pot sucra al seu plaer, atrau la seua atenció.

I llavors creix la ignorància. Això sí, ben adobada per la indiferència envers unes altres coses que, sense saber-ho, ajuden a perfilar el tarannà de l'individu i, també, del poble en què es viu.

Avui, hi ha al nostre abast tota una allau d'informació que, gairebé sense posar cap esforç per part nostra, podem aconseguir molt de saber. Tant és així que, fins i tot, dubtem si som capaços de trobar el temps per pair-ho tot.

El camp que abraça la ignorància, però, és molt ample. Cenyint-nos solament a la nostra ciutat, podem preguntar-nos que coneixem de debò de la seua història, dels seus costums, de la manera de viure de la seua gent, de les seues inquietuds i de les seues aspiracions.

Seria un engany creure que pertànyer a un poble és només viure en aquest poble. Els pobles, perquè tinguen força, cal que se senten vius i perquè això siga així cal que els seus habitants siguen protagonistes dels esdeveniments que se succeeixen els dies de cada dia; cal també que es mullen, directament o indirecta, en aquelles activitats que s'hi produïsquen. Únicament així es pot bandejar la ignorància, senzillament perquè en endinsar-se, se'n forma part, cosa que afavoreix més fàcilment el coneixement de la realitat que ens envolta.

La indiferència –sapiguen-ho– sembla la ignorància i la ignorància al capdavall condueix a l'oblit, al no res.

SUMARI

- 2 **Opinió:** Micos.
- 3 **Entrevista:** Manolo Casalta.
- 4 **Notícies.**
- 7 **Història:** El castrum et villam de Khadrell als segles XII i XIII (i II).
- 8 **Lletres d'ací:** El llarg camí llarg de Marc Granell.
- 9 **Comarques:** La cultura plural des de Benicàssim
- 10 **Perfil:** El camí Vell de la Mar.
- 11 **Costumari:** La nit màgica de Sant Joan.
- 12 **Uns altres pobles:** El carib colombià (i II).
- 14 **Ecologia:** L'esparver cendrós (i II).
- 16 **Informació.**

OPINIÓ

MICOS

Segons diuen els antropòlegs, els éssers humans descendim dels micos. Sembla que tot es va iniciar ara fa 30 milions d'anys a l'Àfrica. Com que la jungla havia començat a recular pel canvi climàtic, cap al fred, alguns simis van haver d'adoptar característiques antropomorfes.

El primer home –del gènere *Homo*– va viure a l'Àfrica oriental fa dos milions i mig d'anys. Era l'home hàbil, *Homo habilis*, de caminar recte, d'escassa alçada (uns 1, 2 metres) i de cap gros, amb un cervell, si fa no fa, la meitat del de l'home actual.

Després, l'evolució va dur l'*Homo erectus*, que va transformar-se en *Homo sapiens*, i es va dispersar arreu del món. I després aparegué l'*Homo sapiens sapiens* –és a dir, nosaltres–, que va haver d'enginyar-se-les per evitar el fred de les glaciacions inventant, entre d'altres coses, el foc i la vestimenta.

Alguns micos llestos van saber adaptar-se a l'evolució i van passar de la vida arborícola a viure a sota dels arbres, i van arribar a caminar drets, a menjar de tot, i, també van aprendre a limitar el seu territori desenrotllant sofisticades habilitats, com ara la força, la violència de la guerra, el terror...

És important que avui, quan ens envaeix una convulsa confusió entorn als suposats canvis de clima que ens hi esperen, recordem, si més no, que si no hagués estat pels canvis ambientals, encara seríem micos allotjats entre el fullatge dels arbres.

Pel que fa això, pot haver qui pensa que aquesta circumstància hauria estat millor per a la biosfera, pel risc que suposa el gènere humà per al planeta, a causa de la seua innata i ignominiosa actitud depredadora envers el medi ambient que l'envolta. Hi ha qui pensa que no en teníem cap, de necessitat, d'inventar-nos una dieta omnívora, ni de caminar dempeus pel terra d'aquest malmés planeta. Potser ens hagués valgut la pena de romandre en la vida arborícola, perquè amb els fruits i les fulles verdes dels arbres ja en teníem prou. Potser, en contra del que la nostra supèrbia humana ens pugue fer veure, el nostre hàbitat natural continue sent les copes altes dels arbres. Amb tot, però, haurem d'esperar el rumb que ens impose l'ignot canvi climàtic.

Joan Bta. Campos i Cruanyes

Revista quadrimestral
Primavera 97
Any II, número 4
Castelló de la Plana (la Plana Alta)
Tiratge de 500 exemplars
Preu de subscripció anual: 1000 ptes.
Preu de subscripció fora vila: 1300 ptes.

President Jacinto Domínguez Luna
Director Joan Bta. Campos i Cruanyes

Consell de redacció

Manuel Carceller Safont	Josep Antoni Pradells i Puig
Vicente Cornelles Castelló	Antoni Royo Pérez
Francesc Pascual i Más	Vicent Pau Serra i Fortuño
Josep Porcar Museros	

Dibuixos

Luis Vellón, José Caño

Administració i col·laboració

Ximo Marco

Edita

Federació Colles de Castelló

Imprimeix

Graphic Group, S.A. - Pol. Ind. Els Xiprers, 12 - Castelló
Dip. Leg. CS-80-96

Presentació d'originals

Centre Municipal de Cultura, carrer d'Antoni Maura, núm 4
12001 Castelló

Nota

"Plaça Major" no es fa responsable de l'opinió dels seus col·laboradors en els treballs publicats, ni s'hi identifica necessàriament

DITES I REFRANYS

Si et cases a Castelló,
no et cases amb qui fa llata,
perquè amb la llata que fa
et pot fer una corbata.

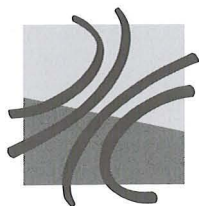
En Sant Jaume i en Santa Anna,
ràim a la Plana.

A Castelló porten gorra,
a Almassora, barret
a Vila-real, mocador,
i a Borriana, sombrero.

Amb el suport de la

GENERALITAT VALENCIANA
CONSELLERIA DE CULTURA, EDUCACIÓ I CIÈNCIA

ENTREVISTA

MANOLO CASALTA, CAP DE COMISSIÓ DEL FUTBOL SALA

Manolo Casalta Segarra és membre fundador de la Colla el Soroll. És un fester inquiet que, des de l'any 1983 s'encarrega de preparar les bandes, per a l'acte de la presentació de les Reines de la Magdalena. És molt aficionat a la música popular. De primer, va començar a tocar el tabal i, actualment, toca el bombo a la Colla de Dolçainers el Soroll.

Enguany, Manolo ha estat el cap de comissió del Vè Campionat intercolles de futbol sala. Avui ens adrecem a ell perquè ens parles d'aquesta activitat que organitza la FCC.

Quan us va nàixer l'afició pel futbol sala?

Fa anys que tinc afició per aquest esport. He de dir-te que, actualment, sóc àrbitre de futbol sala i estic federat a Castelló.

Com va ser això d'organitzar un Campionat intercolles de futbol sala?

En principi, la idea va nàixer com un divertiment, ara fa cinc anys. Recorde que a la primera edició només van participar cinc o sis equips i els partits van jugar-se al pati del Col·legi Públic Bisbe Climent. Aquest va ser el començament. De llavors ençà que aquella idea inicial ha anat quallant, tant pel que fa a l'organització del campionat com a la participació de les Colles.

Com a cap de comissió de l'edició d'enguany, quina és la teua valoració personal del Campionat?

El balanç que faig és del tot positiu. Enguany hem arribat a una participació de dinou equips. Malgrat això, alguns equips han hagut de quedar-se fora de la competició, a causa de la saturació que pateixen els pavellons en què jugem els partits.

Enguany, per comparació a edicions anteriors, n'hi ha hagut alguna, de novetat?

És un costum que el Campionat finalitze abans de les Festes de la Magdalena. Però, enguany el campio-

nat va haver d'acabar a finals de maig, a causa de la nombrosa participació. També he de dir-te que des de la IVa edició, el campionat es juga pel sistema de lliga i els equips jugen en dos categories diferents. Enguany hi ha hagut dos categories formades per deu i nou equips, respectivament.

Com ha anat l'organització d'aquesta Vena edició?

L'organització ha estat a càrrec d'una comissió formada per quatre persones, cadascuna de les quals s'ha encarregat de dur a terme un tema diferent, com ara el lloger dels pavellons, el seguiment del campionat, l'actualització de la classificació, els afers econòmics, etc. Hem fet reunions puntuals per tal d'actualitzar i resoldre els temes de l'organització. He de dir-te que, en general, hi ha hagut una bona companyonia i una molt bona harmonia entre tots quatre membres de la comissió.

Finalment, voldríeu afegir alguna cosa més?

Només voldria animar a la gent de les Colles perquè participés, de debó, en l'organització de les activitats que, com ara el futbol sala, la Federació duu a terme al llarg de l'any.

J.B.C.C.

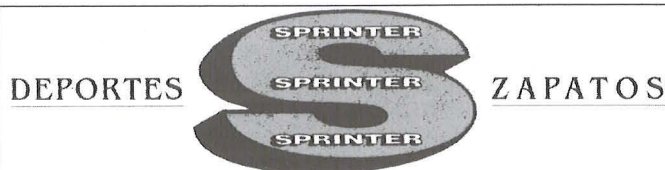
VIVIENDAS UNIFAMILIARES EN CONSTRUCCIÓN

• EN LA MEJOR ZONA DE LA POBLA TORNESESA •

Informa y vende: Miguel Gómez

C/. Peñíscola, 21
Telf.: (964) 23 75 00

CASTELLÓN

Pol. Ind. Autopista Sur, Naves 19-21 • Castellón Telf.: 257826

NOTÍCIES

Any Ausiàs March

Recital de Poesia

Casa de la Cultura de Castelló de la Plana
21 de març de 1997

Actuació de la Colla de Dolçainers El Soroll

RECITAL DE POESIA

El passat dia 21 de març, va tindre lloc a la Sala d'actes de la Casa de la Cultura de la nostra ciutat un recital de poesia. El recital va celebrar-se com a testimoniatge a l'Any d'Ausiàs March, amb motiu del sisè centenari del naixement del poeta, nascut probablement a Gandia, l'any 1397,

L'acte va estar organitzat i presentat pel periodista i escriptor Josep Porcar, i va comptar amb les intervencions dels escriptors Josep Lluís Abad (la Vilavella), Vicent Berenguer (Banyeres de Mariola), Maria Josep Escrivà (Gandia), Gili Garriga (Barbens), Marc Granell (València), Ignasi Granero (Castelló de la Plana) i d'Isidre Martínez Marzo (València)

El recital poètic va estar acompanyat per la guitarra de Jesús Vicente, jove de quinze anys, guanyador del primer premi de guitarra clàssica junior al País Valencià i finalista a l'estat espanyol, que va interpretar peces de Manuel de Falla i de Francesc Tàrraga.

J.B.C.C.

II TROBADA DE DOLÇAINERS I TABALETERS ALMASSORA - 97

El dissabte, dia 18 de maig, va celebrar-se a Almassora la II Trobada de Dolçainers i Tabaleters. L'acte va tindre lloc a l'esplanada de l'ermita de Santa Quitèria, amb motiu de les Festes patronals de la veïna vila.

La relació de Colles participants, va ser la següent: Colla de Dolçainers de la Unió Musical Jaume Balmes de Santa Bàrbara (Tarragona), Colla de Dolçainers i Tabaleters de Torreblanca (la Plana Alta), Escola Municipal de Dolçaina i Tabal de la Federació Colles de Castelló (la Plana Alta), Colla i Escola de Dolçaina i Tabal de Tales (la Plana Baixa), Colla de Dolçainers i Tabaleters de Vila-real (la Plana Baixa), Grup de Dolçainers i Tabaleters el Soroll de Castelló (la Plana Alta), Colla de Dolçainers i Tabaleters de Castelló (la Plana Alta), Grup de Dolçainers i Tabals "Mercat del Cabanyal" de València (l'Horta), Dolçainer i Tabaleters Pasqualet, el Grenya, de Vila-real (la Plana Baixa) i Colla de Dolçainers i Tabaleters el Fadri de Castelló (la Plana Alta).

En acabar les actuacions musicals, les colles participants van gaudir d'un dinar de germanor.

Sònia Sanz Alegre

ACTE DE LA FEDERACIÓ COLLES DE CASTELLÓ A LA PLAÇA DE SANTA CLARA

El dia 6 de juny, la FCC, va celebrar un acte públic a la plaça de Santa Clara de Castelló, amb motiu de l'acabament del III Curs d'Ensenyament de l'Escola Municipal de Dolçaina i Tabal. D'altra banda, l'acte es va fer servir també per lliurar els trofeus del V Campionat intercolles de futbol sala.

La primera part de l'acte, va consistir en la interpretació de diverses peces musicals a càrrec dels alumnes dels diferents nivells de l'Escola. Aquesta part de l'acte va completar-se amb l'actuació musical de tres Colles de la nostra ciutat: la Colla de Dolçainers i Tabaleters de Castelló, la Colla de Dolçainers i Tabaleters El Soroll i la Colla de Dolçainers i Tabaleters el Fadri.

Pel que fa a l'acte de cloenda del V Campionat intercolles de futbol sala, cal dir que el lliurament dels trofeus als guanyadors va estar a càrrec de persones ben arrelades al món de la festa, com ara la senyoreta Maria José Rovira, Reina de les festes de la Magdalena 1997, Raül Pascual, actual president de la Junta de Festes i Enrique Carceller, vicepresident de la Junta.

Després d'acabar l'acte, els participants van celebrar un sopar de germanor.

Sònia Sanz Alegre

DISTRIBUCIONES DE ALIMENTACIÓN Y BEBIDAS
Av. Hermanos Bou, 235 Telf.: (964) 26 05 15
12003 Castellón

VILA SERVI S.L.

INSTALACION AIRE ACONDICIONADO

SAMSUNG

ASISTENCIA

TECNICA

Tel. 23 25 55 • Fax 23 27 67
San Roque, 22 - 12004 Castellón

SERVICE

Bauknecht

PHILIPS

Whirlpool

NOTÍCIES

La concentració dels participants va ser a la Plaça Major P.N.

III FESTA POPULAR DE LA BICICLETA

El passat dia 9 de juny, es va celebrar la IV Festa Popular de la Bicicleta. La festa, un any més, va estar organitzada per la FCC i va congregar un grup d'aficionats a la bicicleta.

La concentració dels participants va tindre lloc a la plaça Major, des de les 9 hores a les 10 hores del matí. Tot seguit, els participants van començar la ja tradicional pujada a la Magdalena.

Després d'esmorzar a l'esplanada de l'ermita, es va celebrar un sorteig d'obsequis que havien estat donats a l'organització per les entitats col·laboradores d'enguany: **Bancaixa, el pub la Granja i Cicles ab-Sports Toñó.**

La festa va cloure's a frec de mig dia, amb l'arribada dels ciclistes al punt de partida, és a dir, a la plaça Major.

Enguany, però, la participació de la gent ha estat bastant discreta. L'organització de la festa hauria de reflexionar sobre la possibilitat de canviar la data en què se celebra aquest tradicional acte.

Sònia Sanz Alegre

Milers de castellonencs van celebrar la nit de Sant Joan P.N.

NIT DE SANT JOAN

El passat dia 23 de juny, amb l'arribada de l'estiu, va celebrar-se a la platja del Pinar del Grau de Castelló, la tradicional Festa de la Nit de Sant Joan.

Malgrat que el dia de la setmana era laborable, la festa va resultar tot un èxit, tant de participació com d'animació. Milers de castellonenc van aplegar-se a vora mar per fruit d'una bona vetllada, al caliu de les fogueres, amb el foc dels balls dels Dimonis i amb el primer bany de l'any.

La Junta Directiva de la Federació va convocar el I Concurs de Coques de la Nit de Sant Joan, que va estar guanyat per la coca presentada per la **Colla Cagarròs.**

Cal dir que aquesta és la tercera edició de la festa de Sant Joan que organitza la FCC i, si tot ix com aquest any, la festa està a punt de consolidar-se com a una nova fita dins el calendari festiu de la nostra ciutat.

J.B.C.C.

NOCES D'ARGENT

El dia 14 de juliol, el matrimoni format per Maria José Ferrer i Vicent de Juan –vice-president de la Federació de Colles– va celebrar l'aniversari de les seues noces d'argent.

La celebració religiosa va tindre lloc a la basílica de la Mare de Déu de Lledó. Després, el matrimoni i els seus íntims, van esmorzar a un restaurant de la nostra ciutat. Enhorabona!

CLASSIFICACIÓ FINAL DEL V CAMPIONAT DE FUTBOL SALA

GRUP A

Campió: **Colla Kiriki**
Subcampió: **Colla Polseguera**
• Baixen de categoria •
Colla l'Emparrat i
Colla la Host del Castell Vell

GRUP B

Campió: **Pepsi-Colla**
Subcampió: **Colla el Soroll**
• Pugen de categoria •
Pepsi Colla i
Colla El Soroll

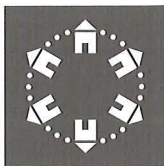
Manolo Casalta

La Cuina
Cocina Casera y de la Tierra

**COMIDAS PREPARADAS
PARA LLEVAR**

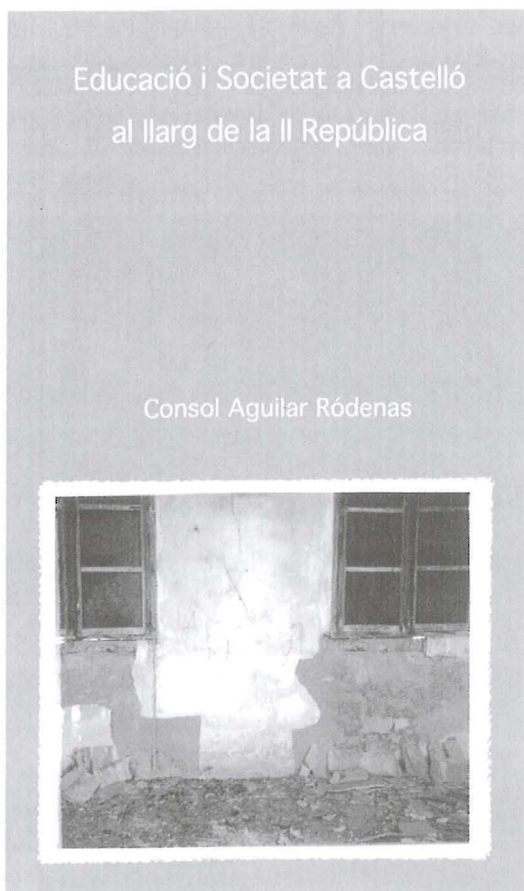
C/. San Vicente, 13
Teléfono 25 26 88
12002 CASTELLON

DIPUTACIÓ
D E
CASTELLÓ

Educació i Societat a Castelló al llarg de la II República

Consol Aguilar Ródenas
Col·lecció Universitària
Diputació de Castelló, 1997.

Col·lecció Universitària

Diputació de Castelló

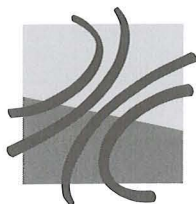
Es proclama la II República trobant-se Castelló amb totes les característiques comunes a l'Estat: dèficit de mestres i d'escoles, necessitat d'una planificació educacional de masses mitjançant una popularització de la cultura i de l'ensenyament... una necessitat de renovació i millora del sistema educatiu.

Aquesta reivindicació social i cultural es desenvolupa de la mà de les vindicacions dels partits polítics, donat que anava unida a una lluita pel poder i a discursos ideològics contraposats que es volien legitimar des d'aquesta mateixa lluita. Aquest enfrontament entre dos models culturals apareix reflectit en les dues formes diferents d'entendre i d'expressar el fet educatiu. Molts dels aspectes que s'analitzen al llarg d'aquest llibre continuen tenint vigència contemplats des del moment actual.

Consol Aguilar ródenas (Castelló, 1959) és professora del Departament d'Educació de la Universitat Jaume I de Castelló.

DIPUTACIÓ
D E
CASTELLÓ

HISTÒRIA

El Castrum et villam de Khadrell als segles XII i XIII, (iii). L'activitat econòmica i el govern de Fadrell

L'activitat econòmica al territori de Fadrell

Fins el segle XII, el territori de Fadrell va estar sota el domini musulmà. El començament d'una incipient activitat econòmica durant aquest període, va veure's afavorit pel desenrotllament d'una ampla xarxa d'infraestructures de tipus agrícola –els assuts i els canals– que ja provenien de l'època romana. Aquesta xarxa d'infraestructures s'ubicaven a banda i banda del Caminàs, el qual era una via costanera de comunicació d'origen preromà, que travessava tot el litoral castellonenc i que, aleshores coincidia amb el traçat de la Via Augusta.

Amb tot, l'activitat econòmica del territori de Fadrell al llarg del segle XII, va estar afavorida per diversos factors:

D'una banda, el fenomen de la repoblació. Pel que fa a això, la repoblació de mossàrabs va deure's, en bona part, a l'arribada d'estols de gent que provenien del territori de Al-Andalus. D'altra banda, cal assenyalar l'augment de terres dedicades a l'agricultura i a la ramaderia.

L'agricultura va estar, sens dubte, l'activitat que va assolir un major grau de desenrotllament, a conseqüència, sobretot, de la millora dels sistemes de reg, com ara la creació de noves sèquies, canals i assuts. La ramaderia, en canvi, no assolí aquest nivell de desenrotllament, i va romandre com a una activitat secundària.

Finalment, cal esmentar el factor comercial, el qual es duia a terme mitjançant la realització del mercat setmanal, que se celebrava el divendres. Val a dir que aquest mercat era el lloc on se realitzava l'intercanvi de mercaderies i també es venien el productes que s'obtenien de les terres del territori de Fadrell.

També es coneixen les relacions comercials que aquest territori mantingué amb les repúbliques de Gènova i de Pisa.

Cal dir, que aquest desenrotllament econòmic va produir-se, principalment, sota el regnat d'Ibn Mardanix, el qual va donar suport a aquesta incipient activitat econòmica de la zona.

Quede clar, però, que l'activitat econòmica de l'època tenia com a finalitat el cobrament d'impostos, els quals eren utilitzats, en bona part, per al manteniment de les tropes.

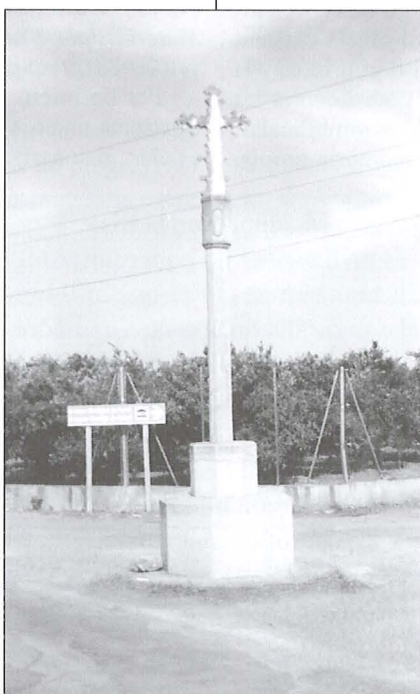
El govern de Fadrell

El govern del territori de Fadrell era exercit per la figura d'un comandador. Tenim testimoni de l'existència de almenys dos comandadors: En Domènec de Lamata i d'en Ximen d'Aibar. Però, solament tenim notícies del primer, En Domènec de Lamata.

En efecte, el primer va dur a terme aquest càrrec abans de l'any 1281, ja que en aquest any, hi ha un testimoni mitjançant el qual, els hereus de Pere Vallés, d'Almassora, van quixar-se al rei perquè el comandador de Fadrell –l'esmentat Domènec de Lamata– els hi devia diners

com a pagament pel forment que Pere Vallés havia lliurat a l'encomanda. Segons, sembla, el comandador assegurava que aquest pagament ja havia estat lliurat a l'esmentat Pere Vallés. El rei, però, a conseqüència d'aquests fets contradictoris va haver d'intervenir, tot ordenant el justícia de Borriana, En Pere d'Olivella, perquè investigués els bens de l'encomanda de Fadrell.

Miguel Gómez i Barberá

Peiró de l'Permita de Sant Jaume de Fadrell P.N.

DISTRIBUIDOR:

Castellón S.L.
SUMINISTROS Y COMPLEMENTOS OFICINA

Panasonic
OA

Airtel
TELEFONÍA MÓVIL DIGITAL

C/. L'Estatut, 16-bajo
Tels.: 22 57 53 - 22 72 51
12004 CASTELLÓN

Restaurante
PRISAMAR

Paseo de Buenavista, 26 • Tel. 28 36 64 Fax 28 03 36
12100 GRAO CASTELLÓN

LLETRES D'ACÍ

El llarg camí llarg de Marc Granell

*Plou i plorea la pluja d'ahir i cerque
el més mínim ressó que pogués aclarir
una sola d'aquestes vesprades polsoses*
Marc

“Primer, ets un home; després, un poeta. No ho oblidés mai”. M’ho va dir Marc Granell fa tan sols uns mesos mentre ens emplenàvem feliçment el cos amb la tova vesprada, reblerta de placidesa i fum, on conversàvem sobre allò que molts artistes solen, per instint, oblidar o bé conscientment defugir: reduir la fosca i idealitzadora distància existent entre la vida i l’art. Afonar l’abisme: contra l’orgull oliós i la vanitat pastissera, contra els carregaments de l’odi i contra les victòries perdudes, erigides, contra les grandeses umbilicals i les monumentalitats sense sang ni fam, sense memòria pròpia, crítica i carnal. Contra les estàtues i els déus on les consciències quotidianament s’adormen. Aquesta és, des de l’espill –més humà que líric– on el contemple, una de les màximes-mínimes dels poemes de Marc. I no són només consignes: hi ha el dolor. Les ètiques i, per degeneració, les etiquetes buidament penjables del seu cos o ànima, són múltiples i, per estrictes i absolutes, podrien ser, fins i tot, massa enmiralladores: “poeta compromés”, “animador sociocultural”, “activista intel·lectual i polític”, “nacionalista esquerrà”... Però possiblement, totes aquestes etiquetes, amb els seus preus socials corresponents, no ens duen a travessar l’espill des d’on Marc, viatger de la carn i la memòria, ens mira. Això no ens ho diu tot. En conèixer-lo, i per dir-ho sense afany de cirurgia, un tret que ens sorprèn de la figuració de Marc, a més de l’agradable lentitud dels seus gestos, és aqueix escàs i admirable distanciament que entre l’art i la vida ell sent i s’imposa, entre les seues paraules i els seus actes, entre el poeta i l’home, entre el lluitador i la lluita: un esforç de coherència que fa d’ell, a més d’un gran poeta –açò ho dic jo–, un home vertaderament viu i, sobretot, vitalitzador.

Va nàixer a València l’abril de 1952, temps en què el franquisme totalitari consolidava la seua ortopèdia moral i condecorava amb falses pureses els cervells de cada vida, entre elles la del silenciament de la història i la llengua dels valencians. Així, els pares de Marc educaren els seus fills en castellà. Atret des de ben jove per la literatura en la coneixença de si mateix i la del món, Granell anava gestant un comportament crític sobre els esdeveniments socials del dia a dia. Un bon dia va decidir canviar de llengua, tal com ho constata, a l’epíleg de *L’illa amb llunes* (1993), el seu amic i crític literari Francesc Calafat. Això implicava l’haver pres consciència sobre la història, la cultura i

la llengua dels valencians, amb tots els entrebancs que aquesta decisió suposava: “canviar de llengua per comprendre, estimar i patir la nostra història i cultura”. Ha publicat, amb el poemari ja esmentat, un total de vuit llibres de poemes: *Llarg camí llarg* (1977), *Notícia de la tribu* (1978), *Refugi absent* (1979), *Materials per a una mort meditada* (1980), *Excercici per a una veu* (1983), *Tria personal* (1990) i *Fira desolada* (1990).

Fer definició de la seua poesia fóra una defunció, donar l’extrema unció a la bella veritat dels seus versos: suggeridors, és clar, visionaris, es clar, plàstics, és clar, és clar, és clar... No és prou. Cal llegir-lo: “He tornat a deixar-me les sabates dintre l’espill”, escriu Marc. Calafat ha assenyalat la gran força expressionista dels seus poemes, sintètica i directa: “un procés de despullament de tot allò que ens impedeix aprofundir en la nostra realitat”. “Si fos una taula em moriria de pols”, continua. A primera vista –ull miop que sempre enganya–, algú aventuraria que la seua poesia és, planament, trista. No és prou. Sí, de vegades, també és trista: una tristesa de soterrani, una soledat de rellotge d’arena com un desert on no es pot guanyar el temps, sinó la pols; Marc, però, sap que, al vent, cada volva de

Ara sé, amor, que la tristesa
és no tenir-te i no poder mirar-te
els ulls tan tendres, la veu que m’il·lumina,
el cos carícia on aprenc a aprendre
el dolor i la joia callats que ens fan ser.

Ara sé, amor, quanta tristesa
hi ha en aquesta vesprada en què no estàs
i en què et pense, i t’enyore, i et reclame,
ara ho sé,
tan rotundament trist.

Marc Granell

(De “*Versos per a Anna*”, inèdit)

pol podria ser l’ull etern d’un mort que ens mira. Arena i més arena. Arena en la boca. O bé ho sembla: no podria existir tanta tristesa si no l’acompanyara, almenys, la mateixa dosi addictiva d’alegria.

Podria, només podria, augurar-se que *Fira desolada* marca una abans i un després en la trajectòria lírica i vital de Marc Granell, poemari reconegut amb un premi atorgat pel vot i consens de tots els poetes valencians, companys de viatge en aquest temps que ens toca viure. Cal dir, en tot cas, que allò que ens duu a pensar en una “nova” etapa per al poeta té també un suport vital: fa, relativament, pocs mesos que Granell ha començat a conviure amb una dona. Ell mateix diu que els últims poemes que ha escrit trenquen amb aquella desolació de la fira on previvia i que retorna, ara, a una lírica molt menys desesperançada i molt més combativa. Una mostra d’aqueix retorn la trobem en el poema que ací ens presenta, d’amor en aquest cas, versos que formen part del recull, inèdit encara, *Versos per a Anna*. Llarg camí llarg a l’home i al poeta!

Josep Porcar i Museros
Castelló, juliol de 1997

COMARQUES

LA CULTURA PLURAL DES DE BENICÀSSIM

La programació cultural que des d'Unitat del Poble Valencià-Bloc Nacionalista estem impulsant des de l'Ajuntament de Benicàssim vol assumir la modernitat del país, recuperant al mateix temps els valors de la nostra identitat. Benicàssim s'està convertint en un referent de gestió imaginativa i arrelada al país en les nostres comarques. L'eslogan central de les campanyes municipals "Benicàssim, marc cultural" està relacionat amb la imatge de promoció de la ciutat com a municipi turístic, lloc de residència en augment de gent jove i lloc d'atractiu cultural. Benicàssim té futur i des d'UPV estem col·laborant perquè siga un futur més nostre, més integrat en la nostra cultura pròpia.

El nacionalisme constructiu i de recuperació de la identitat que defensem des d'UPV té unes dosis clares de progrés. No hem de viure d'imatges del passat sinó de realitats, i per tant cal treballar per la felicitat i la realització de les valencianes i valencians. La història i la identitat que defensem només tenen sentit, en la política actual, si són útils per a la gent concreta del nostre temps. El nostre nacionalisme no pot viure pendent de la història perquè el País Valencià d'avui no és el de l'època de Jaume I.

A Benicàssim, ciutat oberta que té legítimes ambicions de ser un punt de referència en el País Valencià, les actuacions en el món de la cultura s'han plantejat a partir de les necessitats dels diferents sectors socials. Si no férem això cauríem en l'activisme però no tindríem realment "política cultural". L'administració pública, i per tant l'Ajuntament, té l'obligació de dinamitzar l'activitat cultural, perquè té recursos econòmics i responsabilitats socials davant la comunitat. Com que la cultura ha de ser plural i no dirigista, perquè vivim en una societat democràtica, s'ha de fomentar la col·laboració amb les agrupacions culturals.

Des del punt de vista de la normalització lingüística en les activitats culturals a Benicàssim hem estat pioners. Per primera vegada en el País Valencià, i això cal destacar-ho, en el Teatre Municipal de Benicàssim es projecta cada mes una pel·lícula en català, bé produïda al nostre país o bé una producció estrangera doblada. En aquesta programació cinematogràfica en la nostra llengua hem dedicat un interès especial a la

temàtica juvenil, i projeccions com la nordamericana *Molt de soroll per no res* o les catalanes *Susanna* o *Un cos al bosc*, en són una bona prova.

Però també en el camp del teatre des de Benicàssim estem impulsant decididament l'anomenat *Projecte Alcover*. Es tracta d'un circuit de teatres de Catalunya, el País Valencià i les Illes Balears que funciona des de setembre del 1995. Així cada temporada una companyia teatral valenciana, una catalana i una altra de les Illes actuen en tota una sèrie de teatres municipals de la nostra àrea lingüística en règim d'intercanvi. De moment els nostres governs autonòmics no han fet cap contribució al circuit *Projecte Alcover* amb subvencions, i tot funciona per la voluntat decidida d'una sèrie de ciutats que va en augment. Com a demostració de l'interès que des de la regidoria de Cultura i Joventut tenim per aquest important projecte, enguany el Teatre de Benicàssim ha inaugurat oficialment les representacions del *Projecte Alcover*. L'obra elegida ha estat *La lliçó* del dramaturg romanès Eugène Ionesco, representada per la companyia valenciana Moma Teatre, de la qual forma part Pep Cortés, un actor d'Alcoi que durant anys va residir a Castelló.

Però des de l'Ajuntament de Benicàssim no volem llançar les campanes al vol i creure que ja tot està fet. Hem de mostrar una voluntat decidida d'afrontar les qüestions d'infraestructures culturals que el creixement de la ciutat farà necessàries en el futur, i que determinaran en el segle XXI el nostre caràcter de centre d'interès cultural.

Recentment s'ha inaugurat l'Institut de Batxillerat de Benicàssim, responnent a una demanda llargament esperada, que influirà favorablement en l'increment de la nostra població de residents. La pendent rehabilitació de Vil·la Elisa –de propietat municipal–, el projecte de creació del Museu de la Plana o la recuperació de la Torre de Sant Vicent són projectes que en pròxims anys vindran a sumar-se a la nova imatge de Benicàssim que volem impulsar.

Josep Antoni Casañ
Regidor de Cultura, Joventut i Patrimoni Històricoartístic

Ajuntament de Benicàssim

Regidoria de Cultura i Joventut

PERFIL

EL CAMÍ VELL DE LA MAR: Els colors del verd

Camí Vell de la Mar P.N.

Feu temps que no passejava a trec de les rengleres de tarongerars que voregen el camí Vell de la Mar ni vigilava el brollar enverdit de les herbes que encatifen el seus marges.

Potser és a conseqüència d'un estrany sentiment atàvic i indicible, que he arribat a estimar tant els rodals assolellats d'aquest camí modest, com també els indrets ombrívols que atressora. El fet cert és que mentre

camine sent la llibertat de l'herbassar en créixer i l'alenor silenciós dels arbres que m'ombregen la petjada i tota aquesta subtil vida misteriosa, sense crits, sense rancúnies que impregna aquest retall de primavera.

El camí té un traçat sinuós i torterut. Enfile el passeig tot dret, però, aviat he de davallar una primera fondalada, perquè el camí, de tant en tant, s'enfonsa i els horts se situen a més de dos metres sobre el nivell del caminant, la qual cosa és un tret singular dels camins que baixen cap a la mar.

En arribar a la primera revolta, hi ha dos lledoners a banda i banda del camí. M'ature per acariciar els troncs dels arbres amb delicadesa. Contemple els brancatges que es vesteixen d'un borriçol que creix amb rapidesa i es transforma aviat en el verd de la fulla tendra, com un nunci del bon temps. Magraners abandonats que fullen d'un verd intens violen de roig encès les seues primeres flors.

També les males herbes burxen per sortir als marges, s'atropellen al terra amb por de quedar-se endarrere. El groc vistent del pa de cucut cobreix els tarongerars; les corretjoles zigzaguegen com una serp de taques blanques i rosades entre la juliverda i la verdolaga i fins i tot s'entortolliguen a les fulles llargues i cargolades del fenàs de marge. Aquest passeig és un goig a cada pas renovat, un goig gairebé amable, acariciat per l'oreig de la mar propera, aquesta mar que sembla endevinar-se cap a llevant.

En tombar la segona revolta que fa el camí ja sóc davant l'ermita de Sant Isidre i Sant Pere de Censal. Ací hi ha una replaça frondosa, en què destaca una vella noguera de tronc torterut amb fulles d'un verd rogenc, encara tendres. La tanca que envolta l'ermita deixa entreveure al fons la capçada d'una figuera. També hi ha xiprers, un esplèndid lloer i diverses palmeres.

A penes deixa l'ermita, el camí fa una revolta molt tancada i davalla com un cavall al galop. Enrere roman la façana ombrívola de l'ermita on l'heura, bella liana de tiges enfiladisses, ha format petites rels amb les quals s'arrapa als vells murs de pedra. Una atzavara amaga les punxes darrere l'herbassar i em deixa

una nota exòtica, aspra, lleugerament desolada.

A partir d'ací, el paisatge pren un asserenat ambient mediterrani: hi ha lledoners solitaris o en colla, moreres abandonades, figueres i alguna olivera al capdamunt de les paredasses que limiten els trossos d'horta, d'aquesta horta riallera i flairosa de la Plana que avui es vesteix amb tots els tons del verd.

I és que en aquesta tarda de maig, les voreres del camí no sols tenen tots els colors del verd, tenen infinitat de colors que de tan vius cap pinzell podria pintar; són colors canviants a cada passa, al ritme de la llum de la tarda que cau, del joc calidoscòpic de les ombres i de les humitats.

El fenoll m'impregna el respir d'essències aromàtiques, etèries. Als marges assolellats, hi ha els panicals, la cua de cavall, la gram. De tant en tant, apareix un rodal amb roselles, de fulles elegantment partides, que fan flors molt cridaneres, però efímeres, de color roig encès. Hi ha també el margall bord i les cugules que són abundantíssimes als marges d'aquest tram del camí.

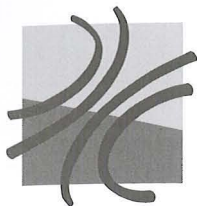
El camí s'estreïx, però en arribar a una zona construïda de masets torna a fer-se més ample. Un poc després, en creuar la primera Donació —que s'esdevé el llinard de l'horta amb la marjal i també la frontera quimèrica entre el Grau i Castelló—, el camí es torna recte. Al fons ja s'albiren les primeres edificacions del nucli urbà del Grau.

A les bardisses dels horts, vora la sèquia que corre paral·lela al camí, comença el territori del senill. També hi ha alguns codonyers en flor que em recorden amb perfum subtil com va ser d'amable aquest camí pels volts de la meua infantesa. I és que els xiquets d'aquella època davallàvem sovint per aquests indrets amb les butxaques plenes de codonys i magranes. I pel camí avall les anàvem tastant. I erem feliços.

A poc a poc, el sol minvant de la tarda es va reflectin a la sèquia i pinta el camí d'ombres fugisseres, de silenci i de melangia. Jo me'l escolte, el camí, en silenci, sense poder deixar de sentir la petjada a cada passa. L'olor del salnitre cada cop n'és més intensa. I és en la vida d'aquests xops que ara em contempen que vull endevinar la superació d'una altra vida estimada que de fa poc de temps ja no hi és al meu costat. Voltat d'aquest pensament, passege bressolat pel remoreig de les fulles del record, la vista descansant en la mar o en la serenor de la posta de sol que daura les herbes i la terra remoguda pel ventijol de ponent.

Hi ha el raucar de les granotes en la pau de la sèquia. També sent les rodes d'uns calmosos carros que grinyolaven aquest camí de fa molts anys i el tranquil brandar de la mar ampla. Un assegure que aquesta passejada fa estimar qui mai no ha estimat, i fa llegir bells poemes d'amor a qui no ha llegit versos mai. I si al sol se li fa groc el perfil cap al tard sols és per la tristor d'abandonar-nos, sols. Perquè, al capdavall, tot passa com fum, com res.

J.B.C.C.

COSTUMARI

LA NIT MÀGICA DE SANT JOAN

Poc podia imaginar el jove hebreu Joan, anomenat també el Baptista pel seu ritual consistent en vessar aigua sobre el cap del penitent, com a símbol de conversió i renaixement a una vida nova, que segles després el seu nom i la seua festa serviren de recer cristianitzador a una de les festes paganes més importants de la Mediterrània, ni més ni menys que la festa del Soltici d'Estiu, "la nit més curta i el dia més llarg", quan els menhirs cèltics fan un gir de tres-cents seixanta graus i permeten descobrir a sota d'ells la màgia dels druides, quan el segell de Salomó permet als seus afortunats poseïdors no només entendre el llenguatge dels ocells, sinó descobrir les innombrables coves i antres ocults de tota mena on els moros mítics van amagar els seus riquíssims tresors abans de fugir de la Península, foragitats per un Jaume I que anava deixant la petjada del seu cavall al cim de totes les muntanyes planes del país. I quan la Nit Màgica coincideix amb un pleniluni que fa lluir l'halo de la Deessa Lluna al bell mig del cel, la màgia resultant pot ser qualificada d'altament contagiosa.

Quan la cristianització més o menys sincera va arribar a les vessants paganes del Penyalgosa, el gran déu senyor dels raigs i les tormentes, amb les seues banyes de cèrvol i els seus vestits de pell d'animals no podia ser massa lògicament substituït per una femenína Santa Llúcia que, tot i haver d'encarregar-se des del seu martiri de tota mena de trons i llamps que solcaven el cel, difícilment podia donar validesa cristiana a aquell homenàs. I va haver de ser Sant Joan, ja vestit de pell i amb llargs cabells i barba ben convenients per a l'ocasió, qui assumira el celestial patronatge sense haver de modificar els seus trets per poder suplir/doblar l'anterior inquilí de la muntanya santa.

I el foc. El foc que naix de la terra, els milers de puntets de llum que puguen cap al cel, per a que el Sol els contemple i reba el seu homenatge. El foc terrenal que s'uneix al celestial en el

seu dia de màxim esplendor, com sagrat homenatge al seu poder sobre el món i els homes. I, a partir d'ell, tot és possible. La purificació que els focs han permès pot servir, per què no?, per canviar també el rostre d'una persona, sobretot si "eixa nit fa lluneta", perquè llavors la xica que "es llava tres voltes la cara/i en després que la té neta/ se la torca amb un llançol". Serà aleshores "més guapa que un sol". Superstició?

Paganisme? Residus del passat que la llum de la ciència ha d'iluminar? O potser "hi ha més coses, Horaci, entre el cel i la terra, que la raó no pensa"?

I l'aigua. L'aigua sagrada, purificadora, neteja dels pecats i de la vida anterior. Màgia sobre màgia, foguera a la vora de la mar. Qui no es rentarà els peus una nit com aquesta en l'aigua salobre de la Mediterrània? Qui no es capbussarà dintre d'ella, receptacle fetal on la Mar Mare ens acull? Qui no es permetrà, almenys, el benefici del dubte, i entre bromes i veres farà, com qui no vol, que ni que siga una part mínima del seu cos entre en contacte amb l'aigua vivificadora? "Per si de cas", per suposat; sense creure-s'ho

del tot, per suposat. Però, per què no? I així duem milers d'anys de ritual escèptic però efectiu. Per si de cas.

El Sol del Cel, la Lluna sobre la Terra, la Llum del Foc, la Mar de l'Aigua. Els quatre elements es donen cita en una nit com aquesta. Fogueres, banys, cançons, festa, menjars especials... Màgia. La màgia pagana de la nit irrepetible, de la Nit que només pot ser una vegada, de la Nit grandiosa per quasi inexistent...

Al dia següent, caldrà tornar a la diària quotidianitat, a un món que ha oblidat el sentit del misteri, d'allò que ens és desconegut, la força del ritual, de la invocació admirada, de les forces telúriques, del plaer de no entendre, de l'amor entés més enllà de la raó i de les paraules... Però abans la Nit Màgica haurà passat, i no haurà passat en va, entre tots nosaltres, enmig de nosaltres, dins de nosaltres.

Jordi Querol

Ajuntament de Torreblanca

UNS ALTRES POBLES

EL CARIB COLOMBIÀ (II)

Enllà del riu Magdalena: Santa Marta i la seua rodalia

De Cartagena a la Fotja Gran de Santa Marta

Deixem Cartagena i el departament de Bolívar. Ara, la destinació escollida és a la costa nord-est del Carib colombià: Santa Marta i la seua rodalia. Marxem en una chiva a través de carreteres secundàries, tot vorejant la costa caribenya del departament de l'Atlàntic, que ens ha de conduir a Barranquilla, la ciutat més moderna del Carib colombià.

L'autobús duu ràdio i un casset engegat amb música autòctona. S'ou un popurri de cumbies, de *vallenatos* i també de salsa. Rítmes calents per ambientar aquest tram del viatge. Les lletres de les cançons parlen d'amors impossibles, d'amors furtius, de cossos que s'abracen. Amb tot, però, la música crea una bona atmosfera de viatge.

El paisatge, de tant en tant, es fa aspre, sever. Planúries ermes, restolls, alguna acàcia solitaria. Res no queda d'aquell verger que envoltava la ciutat de Cartagena d'Índies.

Després d'una hora i mitja de trajecte arribem a Barranquilla —la *Currumbita la Bella*, dels nadius—, que és una ciutat populosa, esplendorosa i moderna. Ací, fem la primera parada obligatòria del viatge. Després de prendre un *tinto* (cafè) a un *estadero*, deixem la capital del departament de l'Atlàntic per reseguir la marxa cap al nord.

En sortir de Barranquilla, creuem el pont que hi ha sobre la desembocadura del riu Magdalena. Cal dir que aquest riu s'esdevé la línia de navegació fluvial més important del país. Riu de llegenda, el Magdalena, dona nom al departament que travessa, des del centre del país fins al mar Carib. Per ací, passà l'adelantat Gonzalo Jiménez el 1536, i explorà la desembocadura i el curs del riu i, atret per la llegenda del Dorado, travessà els Andes i arribà a l'altiplà, on descobrí el regne *txibtxa*.

Després d'uns quilòmetres, la chiva s'atura perquè el con-

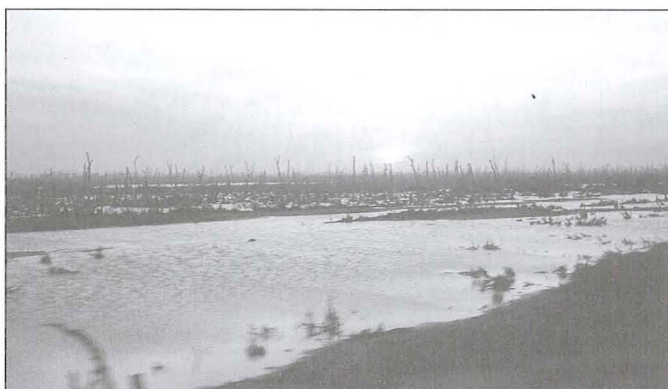
ductor faça el pagament de les taxes que donen accés a la nova autovia que comunica les ciutats de Barranquilla i de Santa Marta. El guia, un jove colombià que estudia Turisme a Califòrnia, ens informa que aviat anem a travessar la Fotja Gran de Santa Marta. Aquest humit està format per les modificacions que fa la desembocadura del riu Magdalena i alberga petits poblats lacustres com Nueva Venecia, Trojas de Cataca i Pajarales. El paisatge, però, comença a fer-se més i més trist: aquests poblus tenen el color terrós del fangar, amb les cabanes construïdes de palma i de llauna. Són poblus mimètics que

fan olor a confusió. Tot és bell a la costa nord de Colòmbia. Com un miratge fet de visions contradictòries. Com un goig per als sentits i per al pensament. Com la vida i la mort. Però, a Colòmbia la misèria també hi és.

Malauradament, la Fotja Gran de Santa Marta, la més gran de Colòmbia, ha estat delmada a conseqüència de l'activitat ramadera irracional que ha assecat una bona part de l'ecosistema humit de la zona. Però, sobretot, la construcció d'aques-

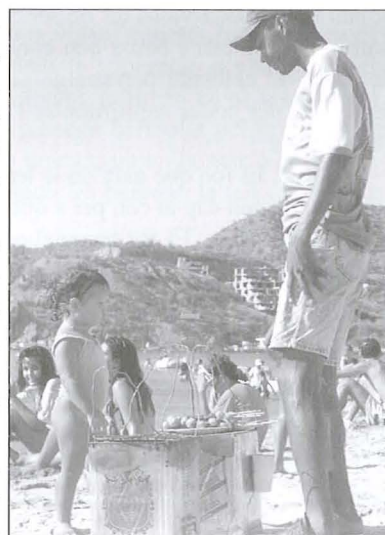
ta autovia que ara transitem, ha estat el motiu principal d'aquest desastre ecològic. El panorama és desolador. I no solament pel que fa a la vegetació dels manglars, sinó també pel que fa a la fauna del paratge. Manglars assecats, planúria deserta, on a penes si creixen els matolls i les acàcies. Algun ocellot que plana esmaperdut. I el fangar, tothora omnipresent, que adoba aquesta planúria agònica d'una aspra bellesa cruel.

I és que tot és possible en aquest país de contrastos: el luxe i la pobresa es confonen tèrbolament, com una fatalitat. El paisatge ens parla sense parar als nostres ulls. Ara, una colleta de nens que s'apleguen a vora carretera per oferir-te una mena de

Fotja Gran de Santa Marta, cap al tard.

P.N.

Platja del Rodadero (Santa Marta)

P.N.

MEDITERRANEO Holidays
Agència de viatges

ESPECIALISTAS EN:

- Viajes de novios •
- Viajes en familia •
- Pague en tres meses sin interes •

Plaza Fadrell, 3 • 12002 Castellón
Tel. 22 17 62 • Fax 22 18 62 • CV m-276-CS

UNS ALTRES POBLES

Gos prenent el sol caribenc

P.N.

collars fets de dubtós corall, ara un rogle de joves desvagats que t'ofereixen llaunes fresques de coca-cola. Tots volen vendre't quelcom, somrients, amb uns ulls negres, innocents, d'altres un punt malèvols.

Santa Marta i la Quintana de San Pedro Alejandrino

L'autobús serpenteja la carretera costanera esgarrafosament. De sobte, milers de bananers, entre horts acurats, s'escampen davant la nostra mirada atònita. Aquesta bellesa sobtada no te la creus ni en veure-la. Més enllà del verd, hi ha la badia de la ciutat de Santa Marta que ens espera.

La ciutat de Santa Marta, amb una població de 250.000 habitants és la capital del departament del Magdalena. Es tracta de la ciutat més antiga del país, ja que va ser fundada el 1525 per l'adelantat Rodrigo de Bastidas, i fou la primera governació a terra ferma i el punt de partida de la penetració cap a l'interior del continent.

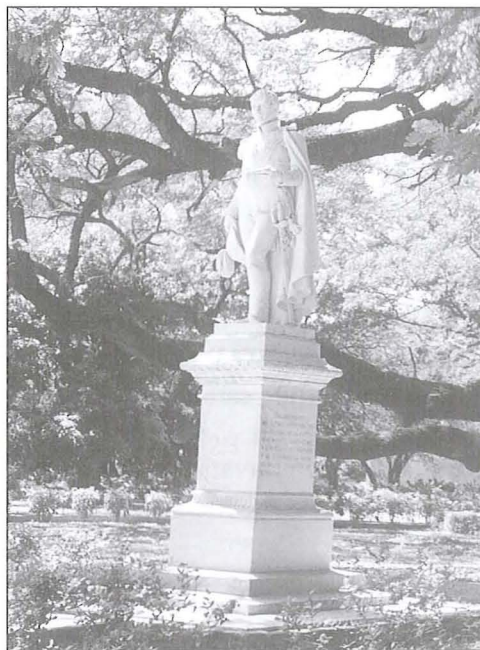
Actualment, però, res no queda d'aquella època colonial, ja que la ciutat s'ha convertit en un punt d'interès turístic, a conseqüència, sobretot, de les platges que atresora i del paisatge singular que l'envolta.

En efecte, des de la platja del Rodadero, a Santa Marta, es pot albirar els cims enfarinats de la Serra Nevada, que potser és la serralada litoral més alta del món, ja que té cimals que atansen els 5.775 m d.n.m.

A cinc quilòmetres al nord de Santa Marta, hi ha el poblat marítim de Taganga, un poblu de mariners sense cap interès, en aparença. Abans d'arribar al poble, en tombar l'última corba, l'autobús fa una nova parada. Des d'aquest indret, el paisatge és magnífic. S'entén i se'n gaudeix de l'olor salabrosa de la mar, malgrat que d'aquest gaudi se n'haja fet una tòpica atracció de pas, un objectiu fotogràfic a canvi d'uns quants pesos colombians. Però, a tot arreu és igual, avui.

A uns quants quilòmetres de Santa Marta, cap a l'interior, es troba la Quintana de San Pedro Alejandrino. L'exterior de la

hisenda impressiona com el que és: una grandiosa mansió amb posat de mausoleu, on va passar els últims dies de vida el llibertador de cinc nacions, Simón Bolívar, mort en la més estricta solitud, el 17 de desembre de 1830.

Estàtua del llibertador a la Quintana de San Pedro Alejandrino P.N.

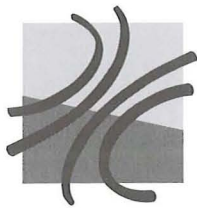
Visitar l'interior de la Quintana, a soles i en silenci, és un plaer, molt més agradable que veure-la amb la mandrosa companyonia del militar que fa de guia. La Quintana és una monumental residència envoltada de jardins d'una exuberància juganera, que alberga arbres imponents. La cambra on moria el llibertador, en canvi, és d'una senzillesa ascètica, monàstica, que contrasta amb les ostentoses decoracions de marbre vistes en uns altres indrets del recinte.

En aquest nord colombià, realitat i fantasia van juntes, i comparteixen escenaris i actors. Però, que quede ben clara una cosa: Colòmbia sap seduir i sedueix, si el foraster no hi va amb massa prejudicis. Per això, és bo i recomanable veure-la amb bons ulls, per acabar descobrint-la al capdavant pel nostre propi compte, amicalment, i amb la pròpia mirada. Això sí, haurem de tenir la paciència escaient, perquè a aquesta vorera de l'Atlàntic, el pas del temps no importa gaire.

Joan Bta. Campos i Cruaïnes

VIAJES
VE ECUADOR S.A.

AGENCIA DE VIAJES C.I.E. n° 68
C/ Mayor, 77 - 12001 CASTELLON
Telf. 23 03 63 • Fax 26 08 98

ECOLOGIA

L'ESPARVER CENDRÓS (*CIRCUS PYGARGUS*). (iii)

Situació de l'espècie al País Valencià: El cas insòlit de la província de Castelló

Distribució i evolució de l'espècie

Al País Valencià, l'espècie es distribueix irregularment. Així, hi ha 12 parelles nidificants als humits del sud d'Alacant: 2 parelles a València i entre 65 i 70 parelles a la província de Castelló.

Pel que fa a l'evolució poblacional, l'espècie ha passat diferents etapes, tan d'augment com de disminució, al llarg del període estudiat.

Així, a la província de Castelló, l'espècie estava formada per un sol enclavament litoral a la dècada del 70. A partir del 1982, i, sobretot, a partir del 1984, la població va recuperar-se, en colonitzar zones de l'interior en què arribà a formar entre 12 i 14 nuclis reproductors. Actualment, el número de parelles nidificants se situa entre les 65 i 75 parelles (vegeu gràfic núm. 1).

Aquest augment espectacular de la població de l'espècie va produir-se a partir del 1989 i cal relacionar-lo amb el canvi de l'hàbitat reproductor. L'esperver passà a viure a les zones interiors de la província, ubicant els nius entre el coscollar, el qual és un hàbitat atípic per a l'esperver peninsular.

Cal dir que el coscollar té una serie d'avantatges. D'una banda, és un hàbitat que compta amb molts recursos tròfics. D'altra banda, és un lloc pràcticament impenetrable als predadors naturals de l'espècie (raboses, senglars, gossos, etc.) i, també és un terreny que dificulta l'accés humà.

Pel que fa a la població d'espervers localitzats al

sud d'Alacant, val a dir que aquesta va patir una disminució important, des de la dècada dels 70 fins a mitjans dels 80, i només va recuperar-se a partir dels 90. A València, l'espècie va desaparèixer. Però, cap a l'any 1994 va detectar-se la presència de dos parelles als humits del nord de la província.

Problemàtica de l'espècie

Actualment, la població d'esperver cendrós que viu a la província de Castelló, gaudeix d'una bona salut. Això no obstant, encara n'és objecte de contínues agressions, les quals s'haurien de bandejar per tal d'aconseguir l'estabilització de l'espècie a llarg termini. A grans trets, les causes de mortalitat més freqüents són les següents:

1. Causes naturals de mortalitat (vegeu diagrama núm. 1)

Són causes que provoquen la mort d'exemplars adults, de pollets i dels ous al niu, tot i que no es pot evidenciar la participació directa de l'home:

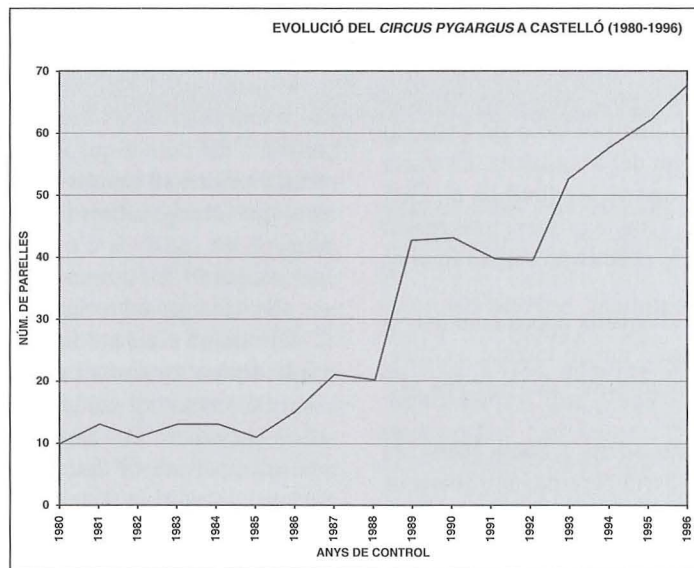
- Falta de desclosa dels ous: 29
- Pollets morts als nius: 8
- Ofegament de pollets a zones litorals: 1

- Causes desconegudes: 1

2. Causes no naturals de mortalitat (vegeu diagrama núm. 2)

En general, es tracta de causes de mortalitat en què la participació de l'home ha estat determinant, directament o indirecta:

- Robatori i desaparició d'ous i de pollets al niu: 88

Gràfic núm. 1

ECOLOGIA

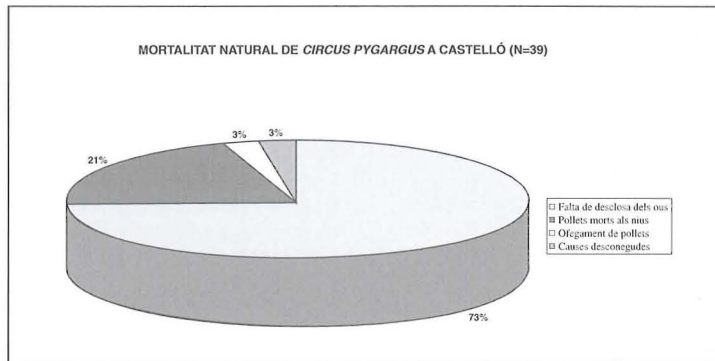
- Cremada del niu per pastors, etc.: 17
- Trepig d'ous a causa del pasturatge del ramat boví: 17
- Mort per aixafament d'ous i de pollets al niu (pedres, etc.): 12
- Mort per esclafament a causa de l'activitat agrícola (tractors, màquines colliteres, etc.): 9
- Devorament de pollets per gossos domèstics: 3
- Mort per trets: 16
- Molèsties humanes: 25

3. Agressions humanes

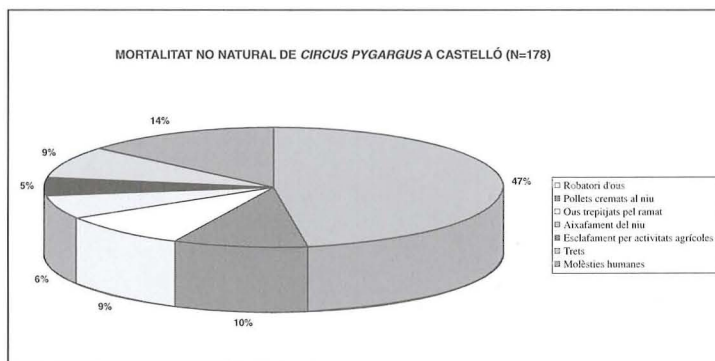
- Construcció d'urbanitzacions a àrees litorals de cria.
- Extracció de torba a àrees litorals de cria.
- Expansió turística a les zones d'influència de l'espècie.
- Ús agrícola de substàncies tòxiques i metzinoses.
- Pasturatge indiscriminat del ramat boví a àrees de cria.
- Molèsties a causa de visites de fotògrafs, curiosos i ornitòlegs a les àrees de cria.

Protecció de l'espècie

Actualment, la població d'esperver cendrós es troba estabilitzada a la nostra província. Això no obstant, encara hi ha problemes que han de ser resolts, per tal d'assegurar la viabilitat d'aquest rapinyaire a

Diagràma núm. 1

Diagràma núm. 2

llarg termini. És per això, que nosaltres proposem les següents mesures de protecció i de conservació:

- Creació d'una guarderia especialitzada, amb recursos suficients, per tal d'actuar sobre les causes d'agressions directes. I tot això, amb el recolzament del SEPRONA.
- Prohibició absoluta de les cremades indiscriminades de matolls i evitació del pasturatge del ramat boví a les zones de cria i d'expansió de l'espècie.
- Conservació de l'hàbitat natural de l'espècie i creació d'espais protegits.

- Disminució de les molèsties humanes, mitjançant la prohibició de l'acampada lliure, tot evitant l'accés humà a les àrees de cria.
- Promoure campanyes de divulgació i de conscienciació ciutadana, mitjançant xerrades, conferències, etc.

- Seguiment dels estudis i dels treballs d'investigació sobre l'espècie.
- Conservació i recuperació de les àrees tradicionals de cria.
- Demanar a les diverses administracions públiques el compromís real a conservar i protegir l'espècie.

Josep Bort i Cubero
(GER)

Bibliografia:

- Cramp, S. i Simmons, K. (1980). The Birds of the western Palearctic. Tom II. Oxford University Press. Oxford.
- Porter, R. Willis, I. Christensen, S. i Pons, B. (1994). Rapaces europeas. Guia para identificarlas en vuelo. Ed. Perfils. Lleida.
- Bort, J. (1995). "La població de aguilucho cenizo en la província de Castellón. Periodo 1980-1994" Alytes, vol. 7, pp. 275-287.
- Bort, i Agreras, M. (1995). "Estudio de la problemática del Aguilucho cenizo en la província de Castellón". Alytes, vol. 7 pp. 317-339.
- Bort, J. Agreras, M. Surroca, M. i Ramia, F. (1995). "Situación del Aguilucho cenizo en el País Valencià". Alytes, vol. 7, pp. 269-275.

 Yoga solar

CENTRO DE CULTURA Y DESARROLLO INTEGRAL
C/ BARRACHINA, 75 BAJO • 12006 CASTELLÓN

YOGA
TAI CHI

CRECIMIENTO PERSONAL
BOSTÓN CHINO

INFORMACIÓ

TORREBLANCA 97. PROGRAMACIÓ D'AGOST

Torreblanca'97
600 aniversari del robatori de la custòdia
a p a s s i o n a ' t

dia 2, a les 20 h.:

II Trobada de Danses, a la pista Escoles.

dia 3, a les 22,30 h.:

Actuació teatral, a la pista Escoles.

dia 8, a les 20 h.: Audiovisual

IV Centenari de la Carta Pobla, al Saló Plenaris.

dia 9, a les 20 h.: Exposició

El Barreig de 1397, a l'antic Ajuntament.

dia 9, a les 23 h.:

Presentació Reina de Festes, a la pista Escoles.

dia 10, a les 11 h.:

Exhibició de Tir i Arrossegament, a Torrenostrà.

dia 10, a les 22,30 h.: Actuació musical

Grup Veus Torreblanquines, a la pista Escoles.

dia 15: Representació Auto Sagramental

El Sol Robado, de Vidal i Salvador, a la pista Escoles.

dia 16, a les 11 h.:

Inauguració Mercat Medieval, al casc antic.

dia 16, a les 22 h.:

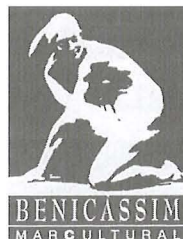
Sopar Medieval, a la pista Escoles.

dia 17, a les 21 h.: Desembarcament

Espectacle de llum, so i focs, a Torrenostrà.

dia 23: Pregó històric, al poble.

dia 25: Actes religiosos 6è Centenari a l'església parroquial.

AVANÇ PROGRAMACIÓ DE TEATRE

BENICÀSSIM.

AGOST DEL 97

IV Festival de Teatre amb Bon Humor (públic adult)

Divendres, 8. Los Ulen, presenten: *Maná, Maná*.

Divendres, 22. Teatre El Micalet, presenta: *Ballant, Ballant*.

Divendres, 29. Angel Ruiz i Mariano Marin, presenten: *Pamplinas*.

IV Festival de Teatre i Biblioteca del Mar (públic familiar)

Dijous, 14. Cia. Ínfima la Puça, presenta: *Los caballeros de la napia escarlata*.

Dijous, 28. Teatro Paraiso, presenta: *Gran Klaus*.

F.I.B. 97 (Festival Internacional de Benicàssim)

Dilluns, 11. Semola Teatre, presenta: *Híbrid* (platja de la Torre de Sant Vicent).

INFORMACIÓ:

De dilluns a divendres, de 9 a 13,30 h. al telèf. 30 09 62, ext. 242.

Venda anticipada: Casa de la Cultura, de dilluns a divendres, de 9 a 13 h. (només espectacle teatral).

Venda a la taquilla: Una hora abans de l'espectacle.

REVISTA PLAÇA MAJOR

Quota anual de subscripció:

1.000 pessetes (3 números)

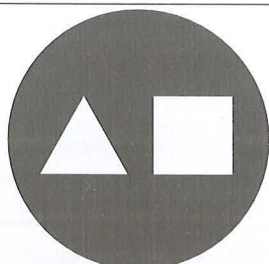
Coordinador i Subscripcions: Joan Bta. Campos Cruanyes

C/ de la Serra de Mariola, 10, 3r, 1a.

12006 Castelló de la Plana

Telèfon: 21 24 16

Nota: Plaça Major també pots trobar-la a les llibreries Babel (C/ d'Herrero, 6) i Faristol (Plaça Cardona Vives, 5) de la nostra ciutat.

CAM

**Caja de Ahorros
del Mediterráneo**